

VAR FINNS DEMOKRATINS SPRÅK?

OLA LARSMO & ELISABETH ÅSBRINK

Var finns demokratins språk?

Om Nya Tider och Bokmässan

SVENSKA PEN

www.svenskapen.se

© Författarna och Svenska PEN 2017
Elisabeth Åsbrinks text har tidigare publicerats
i Dagens Nyheter den 8 augusti 2017
Tryck: Författares Bokmaskin, Stockholm 2017

Göteborg, november 1942

Det är faktiskt ingen överdrift att utnämna den 30 november 1942 till en vändpunkt i svensk politik – särskilt landets flyktingpolitik. Vi befinner oss mitt under andra världskriget, och de nazityska och sovjetiska arméerna är ännu låsta i ett dödläge i Stalingrads förorter. Men natten den 25 november har norsk polis börjat massarresteringar av norska judar som förs till kajen i Oslo hamn där de så småningom tvingas ned i lastrummet på M/S Donau för vidare transport till Auschwitz, i den första transporten runt 530 män, kvinnor och barn.

Under hela hösten har det börjat komma nyheter om den pågående Förintelsen i Europa i svensk press. Statens informationsstyrelse och justitieminister Thorwald Bergqvist gör sitt bästa för att täppa igen hålen, då svensk press punktmarkeras av tyska UD. Men aktionen mot de norska judarna blir den händelse som spränger informationsvallen. Och här spelar också kyrkorna en roll. Den svenska ärkebiskopen Erling Eidem har intagit en ambivalent hållning mot Nazityskland och försökt hålla kyrkan utanför

politiken. Men den första advent 1942, tre dagar efter det att Donau avseglat mot Polen, utser Svenska kyrkan och Baptistsamfundet söndagen till förbönsdag för Norges judar. Och det folkliga stödet för aktionen visar sig vara mycket stort. När domprost Olle Nystedt håller sin predikan i Göteborgs domkyrka är kyrkorummet fullt till sista ståplats och människor samlas utanför kyrkan – många av dem som är där för att visa sitt stöd och soldaritet med Norges judar är nog inte vana kyrkobesökare utan har sökt sig dit av politiska skäl.

Nystedt säger bland annat:

Med avsky har vi läst om forna tiders slavjakter och de skeppslaster av slavar, vilka likt boskap fraktades till Amerika. Vem hade kunnat drömma så hemskt som att ett sådant skepp den gångna veckan seglat längs våra kuster, lastat med män, kvinnor och barn, vilka inte annat ha att vänta än slavarnas för att ej säga slaktboskapens öde, och detta icke för att de blivit förvunna till något brott, utan därför att de är av judisk börd. (...) Vad är det som skett med Frankrikes judar? Vad har skett och vad sker i Polen? Vad väntar de norska judar som är på väg dit? Vilken skörd måste inte växa ur sådana gärningar. Abels blod ropar till Gud från jorden.¹

Man kan faktiskt tala om en folkstorm. När *Dagens Nyheter* senare i december samma år i en gallup frågar vad svenskar

uppfattat som 1942 års viktigaste utrikeshandling svarar en stor majoritet »Judedeportationen från Norge«. Vad som framträder är bilden av en stor svensk opinion som är öppet fientlig mot Nazityskland och mot nazismen över huvud taget, och som det heter med en modern tabloidklyscha »rasar« mot behandlingen av civilbefolkning i allmänhet och judiska medborgare i grannländerna i synnerhet. Och det påverkar den svenska politiken i grunden. Den svenske diplomaten von Post framhåller för sin tyska motpart Grundherr att inte bara pressen »utan så gott som alla svenskar« nu var fientligt inställda till Nazityskland.² Nu står portarna öppna för flyktingar från grannländerna.

Nej, det är ingen överdrift att påstå att något förändras – en stark och folklig opinion blir synlig. Sverige var verkligen inte något enhetligt land under kriget, och förslagen om att gå tyskarna till mötes på den ena och andra punkten kom från olika håll. Men här går något i dagen, det som Kerstin Ekman beskrivit som »guldreserven av humanism«. Och de opinionsbildare som tidigare öppet skyltat med sin antisemitism tystnar. Det betyder inte att den försvann, men att den under en tid gick under jorden, försvann ur politiken och de stora tidningarna och endast vädrades i slutna sällskap eller i små och illa tryckta tidskrifter. Tills den åter blivit fullt synlig igen. Nu.

Göteborg, september 2017

I samband med tidningen *Nya Tidens* närvaro på Bokmässan 2016 uppstod en debatt om det riktiga i att låta en högerextrem utställare få plats på mässan. Flera deltagare och besökare krävde att *Nya Tider* skulle stängas av, med hänvisning till både de politiska åsikter tidningen förtrodde och till att de känt sig hotade, utsatta av och rädda för personer kopplade till *Nya Tider*. I ett första skede meddelade Bokmässan att tidningen inte skulle tillåtas en monter 2017 men ändrade sig sedan, med motiveringen att regelverket inte tillät *Nya Tidens* avstängning. Ett första upprop gick ut i media i september 2016, där ett hundratal författare deklarerade att de inte skulle medverka på mässan så länge *Nya Tider* medverkade.

I december 2016 höll ledningen för Bokmässan en presskonferens där de lade fram sin värdegrund. Den byggde bland annat på en 12-sidig utredning av *Nya Tidens* värderingar, dess huvudaktörer och nätverk som mässans ledning beställt av stiftelsen Expo. I samråd med bland annat ledningen för Frankfurts bokmessa deklarerade man att Bokmässan skulle betraktas som ett torg där alla åsikter som finns i samhället i övrigt skulle kunna finnas representerade, så länge de inte innebar någon brottslig handling.

I mars 2017 avslöjade Expo att en av redaktörerna för

Nya Tider stod bakom en film, med en annan grupp som avsändare, där människor uppmanades att söka upp journalister i deras hem. I denna youtubefilm ringer en av avsändarna på hemma hos Expressens chefredaktör samt hemma hos en av tidningens reportrar. (Filmen var som en signal till de insatta även ljudsatt med den musik, Clint Mansells »Lux Aeterna«, som Anders Behring Breivik valt som sin egen ljudbakgrund till det massmord på 69 socialdemokratiska ungdomar han utförde på Utøya 2011.)

I april 2017 organiserades ett nytt upprop som samlat runt drygt tvåhundra namn, varav fyra ledamöter i Svenska Akademien. Undertecknarna deklarerade att de inte skulle komma till Bokmässan så länge *Nya Tider* tilläts medverka. Ett fåtal enstaka röster och större aktörer, som förlag och etablerade medier, deklarerade samtidigt att de tänkte medverka och hänvisade bland annat till vikten av att närvara för att skydda fri åsiktsbildning och att de inte tänkte lämna fältet öppet för krafter som inte respekterar allas lika värde.

Så här veckan före Bokmässans öppnande står det nu klart att alla större och tongivande förlag, med något undantag, är på plats på Bokmässan och många av dem har även verksamhet på de alternativa mässorna.

På Världskulturmuseet i Göteborg ordnas ett ambitiöst program där flera av de författare som av principiella skäl tackat nej till att medverka på Bokmässan deltar i debatter och uppläsningar. Och som arrangörerna av denna »alter-

nativscen« understryker är det viktigt att hålla blicken fäst bortom själva bokmässan – det handlar nu mer än nånsin på sikt om att försvara en demokratisk människosyn, vilka olika ställningstaganden man än gjort i dagsläget.

Vad är Nya Tider?

I spåren av bråken kring tidningen *Nya Tidens* medverkan på Bokmässan 2016 spreds ett antal olika påståenden om vad tidningen egentligen står för. Själva hävdade tidningens redaktörer i en debattartikel i GP:

Det är uppåt väggarna att människor som DN:s kulturchef Björn Wiman kan få sitta i SVT:s morgonsoffa helt oemotsagd och kalla medarbetare på *Nya Tider* för nazister. Varken Wiman eller någon annan av belackarna har kunnat peka på en enda artikel eller text i *Nya Tider* som skulle ha anknytning till dylikt.³

Representanter för *Nya Tider* vill presentera sig som en pressröst bland andra, låt vara att de menar sig stå utanför vad de kallar »åsiktsmonopolet« eller »systemmedia« (just den termen är mycket intressant i sammanhanget). De svär sig fria från anklagelser om att representera högerextremism och antisemitism.

Vid en granskning av de faktiska utgåvorna av *Nya Tider*

framstår det tydligt att sådana kopplingar och åsikter dock är genomgående och återkommande. Men då måste bakgrundsfakta kontrolleras – vilket det sällan tycks finnas tid till i den allmänna dagsdebatten.

Extrema grupperingar löser ofta upp sig om man försöker följa en enskild organisation eller förenings historia – så var det med trettioalets svenska nazistpartier, så var det med den s.k. bokstavsvänstern på sjuttioalet och så är det med dagens högerextremism. Ska sammanhangen mellan olika extrema positioner och vilka personer som är drivande bakom svensk högerextremism bli synliga, måste man istället försöka se sambanden i form av nätverk: samma person kan finnas på flera olika positioner, dyka upp i den ena organisationen eller publikationen för att sedan fortsätta till nästa. Denna »överlappning« är som historikern Heléne Lööw påpekat en mycket medveten strategi för att täcka in så stora grupper av »intresserade« som möjligt.

Centralgestalten för *Nya Tidens* vidkommande är tidningens chefredaktör Vavra Suk, född 1973. Han var tidigt aktiv i Sverigedemokraterna (från 1998), där han bland annat satt i dåvarande ungdomsförbundets styrelse och var suppleant i partiets riksstyrelse.

År 2001 var han med om att grunda utbrytarpartiet Nationaldemokraterna. På partiprogrammet stod idén om »etnopluralism«, dvs. att alla människor har en särpräglad etnisk identitet och bör befinna sig i en egen nationalstat där alla delar samma etnicitet. Partiet var »kritiskt« till all

invandring, men ville särskilt stoppa den från länder »utanför den västerländska kulturkretsen«. ⁴ Nationaldemokraterna ville vidare förbjuda moskéer och var motståndare till homosexuellas rättigheter vad gäller äktenskap och adoption (som de kallade »perverterade familjeformer«). ⁵ Suk deltog i grundandet av partiets tidning *Nationell Idag*, och var tidningens chefredaktör åren 2006–2012. Från och med år 2010 erhöll tidningen statligt presstöd.

2012 lämnade Suk såväl partiet som redaktörskapet för att istället grunda den konkurrerande tidningen *Nya Tider*. För år 2017 tilldelas tidningen 3,4 miljoner kronor i pressstöd och har en tryckt upplaga på 4 200 exemplar.

En av de som följde med Suk från *Nationell Idag* var Sanna Hill, född 1991. Som aktiv inom partiet Nationaldemokraterna och som chefredaktör för *Nationell Idag* var hon bland annat med om att starta Nordisk Ungdom (med en svastikaliknande symbol och med samma namn som det svenska nazistpartiets ungdomsorganisation, grundad 1933). I samband med att organisationen bildades skrev Hill på sin hemsida:

Nationell Idag har sponsrat den mesta av Förbundets utrustning och även bekostat anställningen av personer som har byggt upp ungdomsrörelsen och utbildat gruppcheferna. Bland annat bekostade NI två stora militärtält som användes till en överlevnadshelg i Dalarna. Ungdomarna delar i sin tur ut NI i stora mängd-

der på gator, på torg och i tunnelbanorna, och arbetar med att värva fler prenumeranter så att tidningen kan erhålla ett högre presstöd. Ett utbyte, så att säga.⁶

Vid grundandet av Nationell Ungdom medverkade också representanter för det nazistiska Svenskarnas parti och även Vavra Suk personligen. Sanna Hill skriver också:

Förbundet har det senaste halvåret byggt upp sin ungdomsorganisation i tystnad, med införskaffande av material, rekrytering och skolning av gruppchefer och aktivister, träningar i kampsport och överlevnad.⁷

Jonathan Leman, researcher hos stiftelsen Expo, har granskat *Nya Tider* i ett antal artiklar. Enligt hans analys skiljer sig *Nya Tider* från Suks och Hills förra projekt *Nationell idag* genom att de försökt skapa en paraplytidning för ett antal olika »alternativa« rörelser och därigenom bredda basen. Man vill precis som Nationaldemokraterna nå ut till och »radikalisera« Sverigedemokraternas väljarbas och publicerar material som vad de själva vill kategorisera som »invandrarkritiskt«. De samarbetar med skribenter, som t.ex. Sverigedemokratiska tidskriften *Samtidens* tidigare redaktör, Jan Sjunnesson, som också medverkat i *Avpixlat* och dess efterföljande webbsajt *Samhällsnytt* och nu även skriver i *Nya Tider*.⁸

Gränsen mellan SD-anknutna publikationer och *Nya*

Tider har med tiden blivit alltmer flytande, då skribenter och andra medverkande framstår som utbytbara och vandrar mellan olika plattformar. Samtidigt vidgar sig *Nya Tider* mot andra »alternativa« rörelser, som t.ex. de så kallade »vaccinationskritiska« som getts stort utrymme i tidningen.⁹ *Nya Tider* har varnat för såväl tbc-vaccin som vaccin mot livmoderhalscancer.¹⁰ På Bokmässan 2016 delade *Nya Tider* monter med den Göteborgsbaserade rörelsen Cui Bono, som ordnar föreläsningar om så kallade chemtrails,¹¹ faran av vaccination, risken med fluor i dricksvattnet osv.

Föreningen Vetenskap och Folkbildning gjorde i samband med Bokmässan 2016 en genomgång av *Nya Tidens* koppling till pseudovetenskap.¹² Cui Bono har bland andra haft *Avpixlats* Jan Sjunnesson som föreläsare. Också författaren Stefan Torssell har föreläst. I en bok utgiven av *Nya Tidens* förlag AlternaMedia hävdar han att orsakerna till Estoniakatastrofen mörklades av en politisk konspiration. Boken recenserades mycket uppskattande i *Nya Tider* i september 2016.¹³

Genom *Nya Tider* försöker grundarna skapa ett paraply för olika »alternativa verklighetsuppfattningar« och ser säkerligen en tillväxtpotential i den s.k. »truthers«-rörelsen som Cui Bono och andra konspirationsteoretiska grupper representerar.

En av de återkommande medverkande är Bechir Rabani, som bland annat uttryckte sig så här på sin facebookside 2013:

Judarna samlades aldrig ihop, judarna förklarade krig mot Tyskarna innan kriget bröt ut. 6 miljoner är ren nonsens, det fanns inte ens 6 milj judar i Europa under den tiden.¹⁴

Det är samme Rabani som är initiativtagare till den redan nämnda gruppen »Megafonerna« vars syfte är att göra »hembesök« hos journalister. I *Nya Tider* lägger han ut texten om en världskonspiration där »finansfamiljerna« använder HBTQ-rörelsen och »mångkultur« i syfte att försvaga nationalstater – en känd tankefigur i konspirationsteoretiska sammanhang.

I *Nya Tider* nr 37 2015 skriver Rabani:

I de länder där konsumtionskultur, »mångkultur« och Pride-flaggan har störst inverkan, kan ni vara säkra på att finansfamiljerna styr med järnhand. Man försätter nationer i en sorts identitetskris där folket växer upp identitetslösa utan kännedom om varken kön, kultur eller historia. De blir på så sätt en enkel måltavla för bankernas system.

Han återkommer till samma tanke i nr 10 2016:

Den svenska befolkningen gör halva jobbet själva i tron att de bekämpar »rasism«, när sanningen är att man

arbetar för sin egen och landets undergång. »Rasism« är moroten framför de naiva kaninerna som springer maktelitens ärenden. »Mångkultur», »feminism« och pride-flaggor är bland de mest effektiva vapnen för att från insidan krossa ett land.

Det är samma idé som lanseras av den serbisk-amerikanske skribenten Srda Trifkovic (före detta rådgivare till Republika Srpskas president Biljana Plavsic¹⁵) när han intervjuas i *Nya Tider* nr 3 2016:

EU:s styrande elit, särskilt i den väst-europeiska kärnan, har aktivt och nitiskt, man skulle nästan kunna säga fanatiskt, främjat en agenda av rättigheter för homosexuella, multikulturalism och ett nymarxistiskt utbyte av proletariatet, som ska ersättas av färgade migranter och personer med annan sexuell läggning.

Intressant är också den konsekventa användningen av begrepp som »systemmedia«, som är ett ord direkt hämtat från 30-talets tyska nazistdebatt, där man hänvisade till etablerade medier som »Systempresse«, »Lügenpresse« eller »Judenpresse«.¹⁶

Överlappningarna mellan olika grenar av extremhögern och olika konspirationsteoretiska grupperingar som möts under *Nya Tidens* »paraply« visar på det systematiska försöket att bygga en så bred högerextrem »motoffentlighet« som möjligt. Så kan Vavra Suk och Sanna Hill intervjuas

Klas Lund, f.d. ledare för den öppet nazistiska Svenska Motståndsrörelsens och låta honom förneka Förintelsen – varefter Svenska Motståndsrörelsen delar ut tidningen till alla hushåll i dalaorten Sunnansjö.¹⁷

Nazistsajten *Nordfront* kan stolt meddela att *Nya Tider* intervjuat dess två representanter i kommunfullmäktige i Ludvika och tillägga:

Många frågor handlade om partiet och organisationens roll i framtiden. Dessutom ställdes frågan om vad det är som skiljer Motståndsrörelsen från Sverigedemokraterna (SD) och varför det inte är tillräckligt med ett parti som SD.¹⁸

Därefter uppmanas läsarna att teckna en prenumeration på *Nya Tider*.

De olika grenarna längst ut på den extrema högerkanten i Sverige har mycket medvetet börjat närma sig varandra. Den SD närstående sajten *Avpixlat* gör sedan länge reklam för *Nya Tider* och dess bokutgivning och högt uppsatta Sverigedemokrater som Kent Ekeröth delar material från tidningens webbsida och har medverkat i ett studiosamtal i *Nya Tidens* webb-tv.¹⁹

Nya Tider har också etablerat internationella samarbeten, inte minst med ryska propagandakanaler som vänder sig mot västliga lyssnare och läsare. Vavra Suk förekommer i den ryska propagandakanalen RT:s sändningar som

»svensk expert« – medan *Nya Tider* kan återge RT:s analyser av utvecklingen i Ukraina och antyda att det föreligger en judisk konspiration mot den ryska minoriteten i landet.²⁰

Nya Tider har också ett långvarigt intresse för apartheidssystemet i Sydafrika och i tidningen intervjuas representanter för olika högerextrema rörelser i Sydafrika vid återkommande tillfällen. Skribenten Jüri Lina, känd för sina antisemitiska åsikter, kan medverka i *Nya Tider* med egen bildbyline. Han har egen redaktionsadress och skriver i NT bland annat om kommunismens »koppling till frimureriet».²¹

Det som förenar dessa grupper är att de är mot feminism, mot socialism, mot liberalism och mot mångkultur. De driver en populistisk berättelse där »eliten« förrått folket, och att denna elit gynnar minoriteten istället för folket. De som inte håller med är därmed antingen »elit« eller »minoritet«. »Eliten« ska ställas till svars.

Sammanfattningsvis: *Nya Tider* och AlternaMedia representerar, den relativt låga upplagan till trots, det hittills mest seriösa och långtgående försöket att bygga en gemensam mediaplattform för högerextrema och antisemitiska grupperingar, med tydlig öppning mot våldsbenägne rörelser. I *Nya Tidens* spalter möts Sverigedemokrater, Nordiska motståndsrörelsen och antivaccinationsaktivister i ett försök att bygga en gemensam hållning och världsbild mot den så kallade »eliten« – som ibland är etablerad läkarvetenskap, ibland folkvalda politiker,

ibland »systemmedia«, ibland homosexuella och ibland några som kallas »finansfamiljerna«. Detta finansierat av ett statligt presstöd på 3,4 miljoner.

En ny hotbild

Det är inte första gången det stormat kring deltagande på Bokmässan. Debatt och protester uppstod när den antisemitiska närradiokanalen och webbsajten Radio Islams grundare Ahmed Rami deltog under åttiotalet eller den av Hotell Gästis under 2011–2013 anordnade »Lenins barnhörna«, där Lenin-masker och godis delades ut till besökande barn. Stark kritik riktades också mot mässan då man 2011 valde att ställa in ett arrangemang med Lars Vilks av säkerhetsskäl. Men att *Nya Tidens* medverkan 2016 och 2017 blivit en stor fråga i den svenska offentligheten har att göra med ett snabbt förändrat samhällsklimat, där högerextrema, rasistiska och rent antisemitiska åsikter åter kan framföras.

Ett flertal utredningar har visat att svenska författare, konstnärer, journalister och även bibliotekarier – samtliga tydliga representanter för Bokmässans målgrupper – under senare år i allt högre grad utsätts för hot, i syfte att tysta dem eller styra vilka ämnen de tar upp, eller vilka böcker och tidningar som köps in till bibliotek. Journalistförbundet har i flera undersökningar lagt fram rön som visar att omkring 30 procent av alla journalister idag

utsätts för hot i samband med det material de publicerar.²²

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har i sin rapport »Mediebranschen – hot, risker och sårbarhet« konstaterat att hoten mot journalister och opinionsbildare utgör ett reellt hot också mot den svenska demokratin.²³

Myndigheten för Kulturanalys lade i sin rapport »Hotad kultur« fram siffror som visade på samma hotbild mot författare och konstnärer.²⁴ Sådana resultat kan travas på hög men ger en tydlig och trovärdig bild av ett för Sveriges del helt nytt samhällsklimat där så kallat *hate speech* riskerar att leda till en ökad självzensur.

I den svenska debatten brukar det bara finnas två lägen för hur sådana hot ska bemötas – att tala om förbud och restriktioner eller att försvara yttrandefriheten genom att låta dess fiender åtnjuta den oinskränkt. Bägge fallen ger i någon mening antidemokraten en halv seger: antingen har man skadat den demokratiska friheten eller också ges man fritt spelrum att använda den för att bekämpa den.

Men den nya hotbilden kommer i ett särskilt ljus just när det gäller den debatt kring Bokmässans agerande som blossade upp i mars–april 2017, efter Rabanis och Hills uppmaning till »hembesök« i storgrupp hos de journalister som särskilt granskat högerextrema publikationer och utspel. Som man säger i filmen:

Tänk bara ett besök, vilken panik de får. Tänk om tio, 20 pers besöker dom dagligen, sju dagar i veckan. Jag

lovar jag, dom kommer att tänka om, när de ska hänga ut folk. Nu tror dom att de har, i sin lilla bubbla, så tror de att de har majoritetsstöd av folket. Dom tror att de är orörbara – att dom inte går att komma åt. Bara gå dit! Filma, intervju dom.

Enligt Expo skriver också Hill på sin facebookside uppskattande om »hembesöken«: »Hill & Rabani kommer åka ut igen, kul att hitta en partner-in-crime som vågar!«²⁵

En annan person som förekommer i grupperingen »Megafonerna« är Per Björklund. Också han ingår bland *Nya Tidens* skribenter och har egen adress på deras redaktion. *Nya Tidens* chefredaktör Vavra Suk har också ställt sig bakom kampanjen.²⁶ Suk jämför denna typ av »hembesök« av 10–20 personer, »sju dagar i veckan«, med normal journalistisk verksamhet.

Några veckor efter tidskriften Expos avslöjande började olika aktörer reagera på innehållet. Stora aktörer som Natur och Kultur och Bonnierförlagen ansåg att det åter fanns skäl att ställa frågan till Bokmässan om *Nya Tidens* medverkan. I ett brev som Natur och Kultur sände ut till sina författare och till Bokmässans ledning formulerade förlagets VD Per Almgren problemet så här:

Under tidig vår har representanter för organisationer som tidigare varit närvarande på mässan uppmanat till aktiviteter – som att skrämma och hota journalister

i syfte att tysta dem – som vi inte kan se är förenliga med era principer om fri åsiktsbildning, öppenhet och mångfald. Vi får specifika frågor om detta från anställda och författare, som vi helt enkelt inte kan svara på. Så vi ber er därför återkomma till oss och så utförligt som möjligt förklara hur ni ser att uppmaningar kring att uppsöka journalister i deras hemmiljö för att direkt och indirekt påverka dem i sitt arbete är förenligt med er värdegrund, och de principer för utställare ni har presenterat. Er återkoppling på detta kommer att utgöra ett viktigt inspel i våra fortsatta diskussioner kring hur vi ska förhålla oss till Bokmässan.

Bonnierförlagen uttryckte en liknande hållning då förlagsgruppens VD Håkan Rudels uttalade sig för Expressen: »Vi delar inte Bokmässans åsikt just nu, vi vill inte ha *Nya Tider* på plats.«²⁷

Bokmässans VD Maria Källsson svarade i Expressen:

Vi står upp för demokratin och för yttrandefrihet och öppenhet, så hur ska vi då förhålla oss till anti-demokratiska krafter? Men vi tror inte på modellen att stänga dem ute och låtsas som om de inte finns. Vi är en plattform för olika åsikter, vi är inga åsiktspoliser, så vi tillåter alla åsikter inom lagens ram.²⁸

Bokmässans ansvar

Vilken sorts aktör är då Bokmässan? Ett företag som upplåter golvyta åt marknadsaktörer? En publicistisk aktör med ansvar för yttrandefriheten och litteraturen i Sverige? Ett folkbildarföretag med bildningsansvar?

Bokmässan startades 1985 och blev snabbt en viktig mötesplats för såväl förlagsbransch och medier som den offentligt finansierade kultursektorn med t.ex. bibliotek och skolor som målgrupp. Formellt sett är Bokmässan ett eget företag som ingår i Svenska Mässan i Göteborg,²⁹ vilket i sin tur är en stiftelse med syftet att stödja näringslivet i Västsverige. Utifrån sett rör sig Bokmässan alltså i gränslandet mellan ett privat företag och en icke vinstdrivande stiftelse.

Bokmässan har tydligt riktat in sig dels på medier, dels på bibliotek och skolor som målgrupp och medarrangörer. Här rör sig Bokmässans ledning helt klart och mycket medvetet in i den publicistiska sfären, en sida som de understrukt genom valet av teman under årens lopp. Bokmässan har vid två tillfällen haft »yttrandefrihet« som övergripande tema (2006 och 2016) men även det vidare »Yttrandefriheten, Tryckfrihet, Pressfrihet« (1995) och »Mångkultur« (1996). För 2017 är temat »Bildning«.³⁰ Bokmässan har åtminstone utåt, mot publik och allmän-

het, odlat en publicistisk hållning där man velat föra vissa ämnen och värderingar bokstavligen till torgs i samarbete med arrangörer och besökare. Även om Bok & Bibliotek rent juridiskt inte är publicist i meningen att man innehar utgivningsbevis och ansvarig utgivare, är en mycket stor del av Bokmässans medarrangörer just publicister i denna konkret juridiska mening.

Privately owned public spaces – POPS – är ett begrepp som används inom stadsplaneringen. Det handlar om stadsrum som ägs och drivs av privata företag, som gallerior, köpcentrum och bokmässor. Platsen är privat men samtidigt tillgänglig för allmänheten. Författaren Torbjörn Elensky skriver om begreppet i förhållande till Bokmässan:

Bokmässan dominerar, åtminstone under de dagar den pågår, nyhetssändningar, debatt, kultursidor och så vidare, på ett sätt som äger få motsvarigheter i vårt land. Den har makt att ge utrymme, där sätts agendor, och den är numera helt enkelt en vital del av vår både kulturella och politiska verklighet. Med den rollen kommer också ett särskilt ansvar, som inte kan bygga på strikt affärsmässighet, utan som även innebär ett aktivt ansvar för att forma denna offentlighet.³¹

I en debattartikel Bokmässans VD Maria Källsson skrev tillsammans med Frankfurtmässans VD Jürgen Boos i Dagens Nyheter försöker de förtydliga sin hållning.³² Å

ena sidan säger de att bokmässor av deras slag inte kan stänga någon ute:

Vi är väl medvetna om att människor och aktörer med intoleranta värderingar även framöver kommer att söka sig till oss. För oss främmande och ibland avskyvärda åsikter, av olika ideologiskt ursprung, kommer även i framtiden att vara representerade. Vi anser att det tyvärr är priset en bokmässa måste betala för att vara en öppen, demokratisk arena, med yttrandefriheten som icke förhandlingsbar bas.

Samtidigt säger sig Källsson och Boos ta ställning mot de värderingar man inte kan stänga ute:

Vi kommer inte heller stillatigande att se på när krafter som står för intolerans och hat vinner mark. Tvärtom, som bokmässor måste vi flytta fram våra positioner och aktivt bemöta dem som ifrågasätter människors lika värde och i förlängningen kan hota det fundament våra arenor vilar på. Vi kommer att använda våra redskap och arenor för att utbilda, sprida fakta och skapa opinion för att gemensamt motverka rasism och främlingsfientlighet. Vi måste göra detta på egen hand – men framför allt tillsammans med de organisationer, myndigheter och företag som delar vår tilltro till det öppna, toleranta samhället.

Frågan är då hur denna utfästelse att »aktivt bemöta dem som ifrågasätter människors lika värde« ska realiseras, eller när – ingen strategi eller inriktning anges. Å ena sidan en öppenhet för olika hållningar man inte delar eller till och med betraktar som farliga – å andra sidan en egen hållning där man försvar sig till demokratiska värderingar som man vill försvara. Som läsare förväntar man sig ett argument – som aldrig kommer – för hur dessa värderingar då ska bemötas.

Det finns mig veterligen ingenting i Bokmässans konstruktion, stadgar eller syfte som förhindrar mässans ledning från att själva välja vilka som tillåts att ställa ut. Trots att Bokmässan i viss mån agerar som en publicistisk aktör – det vill säga gör ett urval av medverkande och tematik, återkommande ägnar sig åt frågor kring yttrandefrihet – anser de sig inte vara en organisation med en publicistisk hållning. Ändå hänvisar Bokmässans ledning till lagen som enda rättesnöre. Det som är tillåtet enligt svensk lag ska kunna förekomma på mässan.

Samtidigt uttrycker Bokmässans VD en linje som närmar sig den publicistiska, inte minst i det andra citatet ur debattartikeln ovan. Man vill stå för vissa värden, försvara dem och föra fram dem.

En publicistisk hållning

Det finns i Sverige sedan hundratals år tillbaka en tradition av självpåtagna regelverk där förlag, tidningar, senare etermedia etc, förbinder sig att förmedla fakta på ett seriöst vis, att undvika osakliga personangrepp och redovisa källkritik.³³

I denna publicistiska hållning ingår att t.ex. en tidning eller ett bokförlag själva väljer de verk eller texter de vill publicera, utifrån kvalitetskrav och den egna tidningens/förlagets profil och hållning. Där ingår att vara mycket nogra med att redovisa olika perspektiv och synsätt inklusive motstridiga argument och olika gruppers synsätt. Som de pressetiska reglerna säger: »Sträva också efter att återge alla parterers ståndpunkter.«

Detta missförstås ibland som att en publicistisk aktör skulle vara skyldig att upplåta utrymme till alla åsikter, och ifall inte alla får komma till tals skulle det vara detsamma som att publicisten utövar »censur«. Det är därför viktigt för olika aktörer att vara tydliga med vilken hållning som gäller, från vilken utgångspunkt ledarsidor och opinionsmaterial redigeras – det är en fråga om objektivitet att man kan bedöma avsändarens ståndpunkt.

I det publicistiska uppdraget finns däremot ingen regel som säger att en publicistisk aktör måste upplåta utrymme

åt värderingar som uppfattas som t.ex. antidemokratiska.

Det är detta som Karl Popper kallar för toleransens paradox.

En tolerans utan gränser skulle leda till toleransens död.

Om vi låter en obegränsad tolerans omfatta även de intoleranta, och inte är beredda att försvara det toleranta samhället mot de intolerantas attacker, då kommer de toleranta att utrotas och toleransen med dem.

Det är en problematik som också beskrivs i detalj av en samtida filosof som Chantal Mouffe.³⁴ Mellan de båda filosoferna finns en mycket stor politisk åtskillnad, men bägge tecknar konturerna av samma problem. Politiska filosofer på olika punkter av det politiska spektrumet kan alltså enas om denna paradox i demokratins hjärta. Och det finns inget givet svar på hur problemet ska lösas. Var man bestämmer sig för att förlägga sin smärtpunkt avgör vilken sorts demokrati man vill leva i. Men problemet är så stort att alltför många debattörer och aktörer bestämmer sig för att helt enkelt ignorera det, som elefanten i det demokratiska vardagsrummet.

Bokmässans problem har uppstått då man som organisation inte velat göra klart för sig själv och sina medarrangörer vilken typ av aktör man är eller avser att vara. Vid flera tillfällen har Bokmässan velat närma sig rollen av publicistisk aktör och sagt sig representera publicis-

tiska värderingar och hållningar – som inte är juridiskt bindande. Men när mässans ledning utsatts för kritik och avkrävts ett publicistiskt ansvar har ledningen retirerat till hållningen av renodlad golvuthyrare. Det är värt att notera att Bokmässan även i den rollen – *kanske särskilt då* – är i sin fulla rätt att själv bestämma vem man i så fall vill ha som »kund« och inte ens behöver förhålla sig till något pressetiskt regelverk.

Men när bokförlaget Natur och Kultur ifrågasätter *Nya Tidens* närvaro som arrangör utifrån dess vice chefredaktör Sanna Hills medverkan i hotgruppen »Megafonerna« (se ovan) blir Bokmässans VD Maria Källssons svar:

Vi tar avstånd från den här typen av metoder men det är viktigt att hålla isär vad som är vad vi kan inte ta på oss en domarroll i samhället.³⁵

Här lånar Bokmässan argument från myndigheter eller statliga representanter snarare än vare sig privat företag (som upplåter plats åt vem man själv väljer) eller icke-vinstdrivande stiftelse (som har full frihet att ålägga sig principer och regler man själv utformar). *Konflikten bottnar i denna otydlighet.*

Bokmässan har vid flera tillfällen velat närma sig rollen av publicistisk aktör, även om detta är något som de inte själva hävdar. Teman som »mångkultur« och »yttrandefrihet« har inneburit att Bokmässan har etablerat sig som en

aktiv, ansvarstagande aktör för kunskapsproduktion om demokratifrågor. Bokmässans inkluderande hållning även till aktörer som *Nya Tider* hade inte varit så problematisk om Bokmässan tidigare konsekvent hållit fast vid att den endast varit en marknad.

Mässan har i full frihet under alla år själva valt vilka arrangörer man vill upplåta plats åt, och har följt samma regler som en tidning eller ett förlag vad gäller kvalitet och allmänintresse när seminarieprogrammen planeras. När Bokmässan retirerar till den hållning man kan avkräva en statlig myndighet har man på samma gång gjort sig till något större och mindre än Bokmässan faktiskt är, vilket kommer att fortsätta fördjupa den sortens problem mässan redan skaffat sig. Vare sig man ser sig publicistisk aktör eller vinstdrivande företag är man dock i sin fulla rätt att själv bestämma vilka åsiktsriktningar och värderingar man vill stå värd för.

En enkel sanning man har haft förvånansvärt svårt att vidgå. Man har märkligt nog ofta tyckts resonera som om man vore en statlig myndighet eller ett medieföretag med public service-uppdrag. Bokmässan måste idag bestämma sig för vilken typ av organisation man är. Golvuthyrare eller publicist. Det är det val som avgör vilken roll man kommer att spela i framtiden.

Vilken policy?

2016 var inte första gången *Nya Tider* fick tillstånd att medverka vid Bokmässan i Göteborg – det hade skett tidigare, utan att man dragit till sig (eller skänkts) samma uppmärksamhet. I augusti 2016 lyfte tidskriften *Svensk Bokhandel* frågan till en nyhet och formulerade deras närvaro som en vattendelare, vilket den också blev. Skillnaden är dels att *Nya Tider* idag uppbär flera miljoner i statligt presstödet och därför är en mer synlig aktör än tidigare. Det är alltså inte bara så att debatten gav *Nya Tider* en större uppmärksamhet än förut – via presstödet har man också betydligt större möjligheter att synas och höras. Men att debatten blev så hård och långvarig blottade en djupgående konflikt i den svenska samtiden – som måste lösas om ett demokratiskt motspråk mot rasism och fascism ska bli synligt.

Det finns flera andra tänkbara vägar Bokmässan kunde ha valt för att lösa sitt problem. När demokrati och begrepp som människors lika värde plötsligt utmanas från olika politiska och religiösa grupper både i Sverige och i resten av världen, blir det allt viktigare att formulera och upprätthålla en organisations grundläggande värderingar – det kan kallas »värdegrund«, vision, policy, urkund eller liknande. Kommuner, föreningar, företag, stiftelser måste nu ta ställning till om det är förenligt med uppdraget att

»stå upp för människors lika värde« att samtidigt delta i samma sammanhang som nazister, förintelseförnekare och rasister av olika ull. Dessa organisationer tar sin roll på allvar, och prövar sin hållning i praktiken. Det visar sig bland annat hos verksamheter som hyr ut lokaler och ibland vägrar upplåta utrymme till antidemokrater eller rasister. Olika organisationer har olika förutsättningar och kommer därför fram till olika hållningar. Vissa tillåter i princip allt som inte bryter mot lagen, som Göteborgs stads uthyrningspolicy för kommunala lokaler (Göteborgs stads regler), medan andra har skärpt sina skrivningar. Folkets Hus och Parker har sedan april 2014 beslutat att inte hyra ut sina mötesplatser till rasistiska, främlingsfientliga, icke-demokratiska och exkluderande rörelser.

PEN International har som litterär organisation existerat sedan 1921 och kom med nödvändighet att förändras i konfrontationen med nittonhundratalets totalitära rörelser. Det ledde till att man utarbetade en så kallad »charter« som varit i kraft sedan 1948. Där slås i punkt 4 fast att organisationens medlemmar:

förbinder sig att motsätta sig varje form av inskränkning av det fria ordet i det land och det samhälle de tillhör, liksom i världen i övrigt där så är möjligt. PEN är för en fri press och motsätter sig godtycklig censur i fredstid.³⁶

Det är en bindande formulering. Redan i punkten ovan slås också fast att PEN lovar att göra sitt yttersta för att motverka bl.a. »hat mellan raser«. Den punkten tillkom på kongresserna i Stockholm och Köpenhamn åren efter andra världskriget och syftar på insikten om att vi nu lever i en värld efter Förintelsen.

PENs charter är enligt min personliga mening förebildlig i sådana här sammanhang. Organisationen har insett att man måste göra bägge sakerna samtidigt, och sömlöst – försvara yttrandefrihet och bekämpa rasism. Något tredje gives icke.

En demokratisk strategi

Poppers paradox ringar in dilemmat: den som är alltför tolerant mot intoleransen riskerar att bidra till toleransens död. Men det omvända är också en risk: den som är alltför intolerant mot de intoleranta riskerar snabbt att bli en av dem. Det är också här som yttrandefrihetens försvarare hamnar i en sits som måste klargöras. Den som (i likhet med PEN) kompromisslöst försvarar det fria ordet som demokratins hörnsten måste då också svara på frågan om hur attacker mot demokratins grundläggande värderingar (som enligt demokratins spelregler måste tillåtas) ska bemötas. Den som anser att det för att inte skada demokratin är nödvändigt att låta även demokratifientliga krafter

komma till tals får därmed något att bevisa – hur dessa krafter ska bemötas med just demokratiska spelregler.

Ungefär här brukar debatten om hur demokraten bemöter fascisterna köra fast. Det är inte bara toleransens utan själva demokratins paradox: kan man rösta om att avskaffa demokratin? Otoliga demokratiteoretiker återkommer till detta – att demokratin med nödvändighet är sårbar. Ger den inte plats för sina fiender är den snart inte en demokrati.

Men demokratin är inte heller värderingsfri. Dess medborgarskapsbegrepp är utformat utifrån idén om alla (myndiga) människors rätt att utöva politisk makt. Vilket i sin tur bygger på tanken om ett människovärde. Det är i moderna demokratier inte så att somliga är mer värda än andra och därför ska ha fler röster i val. Själva rösträtten bygger på en likhetsprincip. Men demokratins värderingar stannar inte där: i all modern demokratidiskussion, från den amerikanska och franska revolutionen och framåt finns också en idé om den enskildes rätt och spärrar mot att en majoritet förtrycker (eller utrotar) en minoritet. Du kan inte rösta igenom ett folkmord.

Det har lett till vad somliga betraktar som en annan paradox; att man i alla demokratier, med demokratiska metoder, har infört spärrar för yttrandefriheten. I Sverige utgör lagen om hets mot folkgrupp som en sådan insnävning. Lagen kom till 1948–49 som en följd av att Förintelseförnekaren Einar Åberg med Sverige som bas tilläts fortsätta att sprida antisemitisk propaganda på många olika

språk. Åbergs skrifter ledde till att svenska regeringen utsattes för påtryckningar av judiska grupper i USA och från de allierade som ännu styrde i Tyskland och Österrike – varpå lagen skapades för att försöka hejda hans verksamhet. Åberg dömdes sex gånger för antisemitisk hets under åren 1954 och 1956. Beskrivningen av brottet lyder:

Att offentligt sprida uttalanden som hotar eller är nedsettande om en grupp av personer, med anspeling på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning.³⁷

Den historiska erfarenheten av kopplingen mellan hatpropaganda och folkmord leder i Sverige 1949 till beslutet att det är nödvändigt med denna inskränkning av den yttrandefrihet som samtidigt är demokratins fundament. Och här finns en insikt som gjorts inte minst i spåren av andra världskriget om sambandet mellan språk och makt, mellan hatspråk och fysiska våldshandlingar.

Det pågår en daglig kamp kring det politiska språket. Begrepp som »systempressen« härstammar som vi sett från nazistpropagandan i Weimarrepubliken; det högerextrema språket rymmer ett antal liknande begrepp som nu återkommer utan att någon verkar känna igen deras ursprung. Ett annat är den återkommande idén om en vagt definierad »elit« (som kan vara allt från politiker till ekonomiska makthavare till journalister eller helt enkelt

människor med utbildning – propagandisten håller avsiktligt definitionen vag) som förleder »vanliga människor« med mediernas hjälp: också det är en tankefigur som går tillbaka till den »dolkstötslegend« som formulerades av högerextrema krafter i Tyskland efter första världskriget, där judar, liberaler och socialdemokrater utmålades som ansvariga för det militära nederlaget. Det är en tankefigur som återkommer i t.ex. *Nya Tider* och känns igen i citatet av Trifkovic:

EU:s styrande eliter, särskilt i den västeuropeiska kärnan, har aktivt och nitiskt, man skulle nästan kunna säga fanatiskt, främjat en agenda av rättigheter för homosexuella, multikulturalism och ett nymarxistiskt utbyte av proletariatet, som ska ersättas av färgade migranter och personer med annan sexuell läggning.

Det är ett nästan exakt återgivande av de tankar som svensk extremhöger förde fram på trettioalet – att socialdemokrater, men även liberaler, ville öppna »portarna på vid gavel« för främst judiska flyktingar med syftet att underminera både svensk arbetarklass och de gamla »eliterna«. (Den intresserade kan bläddra i några årgångar av Sveriges Nationella förbunds tidskrift *Nationell tidning*.) Men alltför få i svensk offentlighet och mediavärld har idag kunskaper om det högerextrema propagandaspråkets historia. Man kan i nazistpressen från trettioalet, såväl

svensk som tysk, hitta vändningar, formuleringar och retoriska figurer som idag återkommer i kommentarsfält och facebookgrupper.

Själva yttrandefrihetens idé har också blivit det fixpunkt där olika extremistiska grupperingar sätter in sin stöt mot offentligheten: har vi inte yttrandefrihet? Historikern Heléne Lööw skriver:

Under decennier har en mycket medveten taktik drivits – att kapa centrala begrepp som t.ex. yttrandefrihet och fylla dessa med ett eget innehåll. Att skapa ett narrativ byggt på föreställningen om att det existerar en »förtigen, stigmatiserad sanning« och en grupp en motståndsrörelse som är just bärare av denna »sanning« och de är de »sanna företrädarna« för yttrandefriheten – i kamp mot en fördold diktatur. Det har varit en mycket framgångsrik kampanj, yttrandefrihet definieras allt mer som en exklusiv rätt att alltid bjudas in till bordet, och inte minst en exklusiv rätt att aldrig möta protester, att alltid få stå oemotsagd – allt annat är att inte vara för yttrandefrihet. Till taktiken hör också att vrida begreppet yttrandefrihet till att endast handla om deras yttrandefrihet, ingen annans, deras ska i alla sammanhang ha företräde och stå i fokus. Ett taktiskt koncept som håller på att kapa allt mer av för demokratin centrala beståndsdelar – för det handlar om en mycket medveten politisk taktik – ingenting

som bara råkade bli så – och på många sätt slog fällan igen. Det ska bli intressant att se om motstrategier formuleras och hur dessa skulle se ut – och det är ett taktiskt koncept som tillämpats över hela Europa.

Om man instämmer i att detta är en korrekt beskrivning – att begreppet »yttrandefrihet« medvetet utnyttjas av antidemokratiska krafter som en sorts trojansk häst – hur försvaras då samma yttrandefrihet utan att stympas? En tanke som återkommer i debatten, också kring Bokmässans agerande, är att om extremister hörs i offentligheten och deras argument bemöts tydligt och skarpt så kommer det samhällsfarliga i deras argument att kunna avslöjas i öppna dagar. Motargument, faktakunskap, avslöjande av lögnar, analyser av nätverk och information är demokratins verksamma och viktiga verktyg för att bemöta antidemokratiska idéer och propaganda. För att skärpa dessa verktyg krävs dessutom en ingående kunskap om det rasistiska språket.

Men spricker troll alltid i solskenet? Är det den erfarenhet vi kan dra av historien?

Det sker endast under vissa förutsättningar. Nämligen att medvetenheten om det rasistiska språkets sätt att fungera är hög – i hela samhället. Liksom att medvetenheten om demokratins grundläggande värderingar är lika stark och utbredd. Att ett fenomen som *Nya Tider* inte bemöts tydligt och kraftfullt beror på frånvaron av sådana kunskaper

på redaktioner, i styrelserum och på rektorsexpeditioner.

En skarp och samtidigt ifrågasatt filosofisk text om hur det rasistiska språket fungerar är Jean-Paul Sartres pamflett *Tankar i judefrågan*,³⁸ som också ges ut i nyutgåva lagom till 2017 års bokmässan. (Många har t.ex. ifrågasatt Sartres diskussion om vad »judisk identitet« är.) Häftet innehåller dock långa stycken som är relevanta för dagens debatt.

Vad Sartre är ute efter är att beskriva det antisemitiska språkets särskilda och egenartade sätt att fungera: hur det i första hand är ute efter att kortsluta andra sätt att tala och resonera. Som han skriver leder det fel att betrakta antisemitismen (och annan rasism) som en »åsikt« bland andra:

Ordet åsikter inbjuder till reflexioner. Det är ett ord en värdinna använder då hon vill göra slut på en diskussion som hotar att bli förbittrad. Det suggererar fram intrycket att den ena åsikten kan vara lika mycket värd som den andra. (...) I de demokratiska institutionernas och åsiktsfrihetens namn gör antisemiten anspråk på att överallt få predika det antisemitiska korståget.

Enligt Sartre är antisemitismen och rasismens utspel inte »åsikter« på samma vis som till exempel en diskussion om importkvoter är det – utan ett sätt att använda språket som syftar till att omöjliggöra ett rationellt samtal. Det anti-rationella är kärnan i den rasistiska diskursen.

De som tar sig för att med rationella argument försöka

motverka rasisten har gett sig in i ett spel som denne redan förutsett. Som Sartre skriver:

Det är deras motståndare som är skyldiga att ta orden på allvar, eftersom de tror på orden – själva har de rätt att skoja. (...) De är i ond tro och det med förtjusning, ty för dem gäller det inte att övertyga med argument utan att skrämma och desorientera. Om ni pressar dem för hårt, sluter de sig inom sitt skal och låter en med ett överlägset ord förstå att argumenteringens tid är förbi.

För att sammanfatta Sartre: det är ett misstag att tro att antisemitismen och annan rasism är en »kvarleva«. Det rasistiska språkbruket är inte irrationellt utan anti-rationellt. Det är antitesen till och en reaktion mot den »liberala demokratins« (Sartres uttryck) anspråk på att lösa konflikter genom resonemang och debatt. Ur Sartres perspektiv blir det uppenbart varför den som tror på det öppna samtalet befinner sig i ett självvalt underläge när man förväntas »ta debatten« med rasisten.

Det finns från högerextremistens sida nämligen en färdig motstrategi. Förneka allting. Låt vara att fakta går att kontrollera, men det är ju senare. Om någon orkar återkomma kan man säga att det ena inte hänger ihop med det andra. Till skillnad från den som underkastat sig idén om ett rationellt samtal har rasisten ju ett högre syfte än att föra fram kontrollerbara sanningar.

Nya Tider uppfyller många av de kriterier Sartre sätter upp. I tidningen försöker redaktionen lägga bryggor mellan olika konspiratoriska subkulturer – genom att från olika håll och med olika konspirationsteorier till hjälp skapa bilden av en förljugen offentlighet («systempressen») som håller verkligheten borta från allmänheten: att det pågår en riktad attack mot den »vanliga« människan. Att dessa konspirationer inte går ihop eller till och med är motstridiga spelar mindre roll – det viktiga är själva antirationaliteten. Som Sartre skriver: »för dem gäller det inte att övertyga med argument utan att skrämma och desorientera.«

Hur ska man då förhålla sig till själva det rasistiska språket och dess strategier? Sartre upprepar att det är nödvändigt att inse att rasisten *förstår* den liberale demokraten – och har utformat sin strategi utifrån denna förståelse. Medan dagens svenska demokrater inte alls har samma insikt i rasistens strategi. Framförallt måste man förstå detta: att rasismen och dess språkliga strategier handlar om underminerandet av vad vi i både Frankrike och Sverige kallar medborgarskap och till vilket våra rättigheter som samhällsmedlemmar är knutna – och därigenom hotar alla. Så länge en medborgare lever i skräck på grund av sin etniska identitet skadar det hela samhället. Sartre varnar oss för vad han uppfattar som »den liberala demokratens« avgörande misstag: ställd inför konkreta uttryck för ett rasistiskt språk retirerar denna in i abstrakta principer, som om

det faktiska uttryck för rasism man står inför bara skulle vare ett tänkt exempel. Såväl Sartre i sitt fyrtiotal som vi idag står inför konkreta uttryck som ska bemötas här och nu. Yttrandefriheten är sällan abstrakt, den är konkret, det handlar om vem som säger vad till vem och i vilket syfte. Som flera utredningar visat riskerar allt mer förstärkta hot att leda till en allt större risk för självcensur.

Problemet är frånvaron av ett tydligt demokratiskt motspråk. Det problem vi står inför handlar om en så kallad normalisering av extrema argument: framförs de tillräckligt ofta blir de »normala«. Det är en av de centrala lärdomarna från den nazistiska propagandaretorik som ledde fram till det så kallade Tredje riket: en upprepning av nyckelord och stegvis framflyttning av vad som betraktas som en normal politisk diskussion. Långt innan Goebbels hade ett propagandaministerium pågick en språkkamp på gatorna och i medierna, där ordens innebörd sakta försköts. Den som fångat detta mest övertygande är lingvisten Viktor Klemperer, som i *Tredje rikets språk* (skriven i hemlighet under nazitiden) i dagboksform skildrar hur orden långsamt tillåts byta innebörd:

Ord kan vara som mycket små arsenikdoser: de sväljs hela obemärkt, de tycks inte ha någon verkan men efter ett tag verkar giften ändå.³⁹

En av de moderna författare som tagit fasta på Victor Klemperers varning är historikern Timothy Snyder, som i sin bok *Om tyranni – 20 lärdomar från det tjugonde århundradet* ger raka råd om hur man ska bemöta dagens högerpopulism och menar att den använder samma strategier som såväl 20- och 30-talets fascism som den kommunistiska propagandan gjorde vid samma tid och senare i Östblocket.⁴⁰ Snyder pekar på likheten i hur den nazistiska propagandan avhumaniserade judar och hur den stalinistiska propagandan på 20-talet utmålade självgande bönder som grisar:

En granne som avbildas som en gris är med ens någon vars land du har rätt att ta över. Men de som följde en sådan symbolernas logik blev snart själva dess offer.⁴¹

Avhumaniseringen av en grupp leder till att samma process fortskrider och snart omfattar nya och större grupper. Snyder pekar på det nödvändiga i ett medborgerligt motstånd mot dagens högerpopulisters och högerextremisters språkliga strategier. Vi ställs nämligen nästan dagligen inför valet att omfatta språkliga och symboliska uttryck som antingen exkluderar eller inkluderar andra medborgare i samhället. Och språket förändras kontinuerligt. Som Snyder skriver: »Dagens symboler möjliggör morgondagens verklighet. Lagg alltid märke till hakkors och andra symboler för hat. Vänd inte bort blicken och vänj dig inte.«

Timothy Snyder refererar till de fyra steg som redan Klemperer urskiljde som ett led i fascismens strategi för att förändra det gemensamma språket i samhället.

1. En öppen fientlighet mot verifierbara fakta, att framställa kontrollerbara uppgifter som »lögn« och tvärtom framhålla sådant som bevisligen är falskari som »alternativa fakta«.

2. Schamanistisk upprepning. Man återkommer till stående uttryck och påståenden tills vardagen genomsyras av välbekanta påståenden som, med Snyders ord, »gör det påhittade verkligt och det brottsliga något önskvärt«. (»Muslimhonor«.)

3. Vilket följs av »magiskt tänkande« – att man bejaktar påståenden och världsförklaringar som är motsägelsefulla och helt enkelt inte går ihop.

4. Slutstationen är en blind tro som bygger på den plattform man konstruerat, därför att det nu inte längre finns någon återvändo till en värld där olika argument och världsbilder möts och bryts.

Klemperer (och Snyder) exemplifierar med människor i Berlins ruiner 1945 vilka ännu säger saker som »jag tror på Hitler, han har ännu inte svikit oss.« Som Snyder avslutningsvis konstaterar: »post-sanning är pre-fascism«.⁴²

Det är denna »normaliseringskamp« som gjort att så många regerat så starkt på *Nya Tidens* närvaro på Bokmässan. De som protesterar ser det helt korrekt som ett steg till en normalisering av ett högerextremt språk som

en »normal« del av den litterära offentligheten. Märk väl: så länge ett kraftfullt demokratiskt motspråk inte finns på plats.

Men debatten kring *Nya Tider* och Bokmässan har framkallat reaktioner som långt överskrider betydelsen av både tidningen eller dess avsändare. Även om tidningen erhåller presstöd, är antalet prenumeranter knappt över 4 500 och få kände till tidningen innan protesterna inleddes. Att tidningens närvaro på Bokmässan har blivit till en symbolfråga av både tidningen, dess nätverk av olika extrema rörelser och av en stor del av den svenska offentligheten, måste betraktas som en stor propagandaframgång. Det är också därför som den nazistiska Nordiska Motståndsrörelsen (NMR) försöker göra Bokmässan till ännu en offentlig arena man invaderar för att göra sin egen närvaro i synlig i det offentliga rummet – helt i linje med trettiotalets fascistiska strategier.

Mycket krut har ödslats på att försöka framställa konflikten kring Bokmässan som en strid mellan de författare som i protest valt av avstå från att medverka och de som – i likhet med undertecknad – valt att vara där just för att inte låta sig drivas bort från en offentlig arena av extremister. Men författare och publicister på bägge sidor har gång på gång påpekat att det inte är där konfliktlinjen går, även om den är medialt tacksam att bita sig fast i. Konfliktlinjen går mellan dem som står för demokratins människosyn och de som försöker kapa yttrandefrihetsbegreppet.

Att skydda den gemensamma yttrandefriheten kan aldrig begränsas till att försvara de åsikter som för tillfället betraktas som okontroversiella, goda för samhället eller ofarliga. Åsikter, tankar och ord ska vara fria fram till gränsen för lagbrott, hur obehagliga de än är. Vi befinner oss åter i Poppers paradox.

Debatten om Bokmässan har visat två tydliga tendenser. Dels en kollektiv osäkerhet från aktörer som står för människors lika värde om hur antidemokratiska rörelser och uttryck ska hanteras och bemötas. Dels en tendens att extremister av olika slag riskerar att få oss att bortse från att yttrandefrihet är ett grundläggande värde i ett demokratiskt samhälle. Men också på hur svårt även språkligt skolade aktörer och publicister – författare, journalister, politiker och andra opinionsbildare – faktiskt har att tydligt artikulera det språk som ska till för att bemöta antidemokratiska språkliga strategier. Här saknas det demokratiska motspråk som Sartre, Klemperer och Snyder efterlyser. Man visar åter att Sartre har rätt när han säger att rasisten förstår sig på demokraten, men att det alltför sällan är tvärtom.

Den risk som Bokmässan nu löper är att man inte lyckas bli en plats där detta demokratiska motspråk tar form. Gör man inte det kommer man nog att helt enkelt förlora i betydelse som offentlighet och mötesplats, helt enkelt därför att fler och fler av både medverkande och besökare inte längre vågar eller bara inte längre känner någon lust att delta.

Ty det föreligger en ny hotbild mot opinionsbildare, journalister och författare i Sverige. Det är en bild som delas av intresseorganisationer, myndigheter och även av regeringen. *Nya Tider* har via »Megafonerna« visat att man är en del av denna hotbild. En grupp författare har bestämt sig för att avstå från medverkan av principiella skäl. Andra menar tvärtom att det är viktigt att vara på plats av just principiella orsaker. De grupper som är speciellt utsatta för det nya samhällsklimatets hotbild – journalister, författare och bibliotekarier – tillhör alla Bokmässans huvudsakliga målgrupper. Bokmässan är inget isolerat fenomen. Vi lever i en tid då nordiska nazister och en organisation som NMR ges tillstånd att demonstrera utanför Stockholms Synagoga på en lördag och tåga förbi synagogan i Göteborg. Här finns en uppenbar strategi att synas och om möjligt dominera så många offentliga rum som möjligt, från Almedalen till Pride till Bokmässan. Vad yttrandefrihetens försvarare måste göra är detta: sätta sig till motvärn. Det innebär att använda denna frihet för att försvara demokratins kärnvärden och påminna om de historiska erfarenheter som många – mer eller mindre medvetet – verkar ha gjort sig okunniga om. Det finns inget fint sätt att säga det på, men alltför många vill idag bortse från att vi i dag lever i ett klimat där högerpopulismen blivit rumsren och där renodlade fascister känner sig stärkta nog att flytta fram positionerna. Samtidigt tycks alltför många tongivande politiker och debattörer fortfarande tro att demokratin och

dess värderingar – för den är inte värderingsfri – införts en gång för alla.

Jag har skrivit det förut och upprepar det igen, för det är centralt. Den som tar sig för att försvara fascisternas yttrandefrihet tar samtidigt på sig ansvaret att använda samma yttrandefrihet för att bekämpa dem, sprida kunskap om deras metoder och deras historia. Som Heléne Lööw påpekar har yttrandefriheten blivit ett centralt begrepp för (höger) extremister: de älskar den så länge det handlar om deras egen. Har vi inte yttrandefrihet kanske? Den demokrat som svarar ja på den frågan är förpliktigad att också säga: ja, och det har jag med. Och jag tänker använda den till att avslöja vad du är och inte låta någon glömma det. Annars lämnar vi över yttrandefriheten till dem som avskyr den.

Slutord

Den som har ögon ser att de frågor Olle Nystedt – och de tusentals som samlades runt Domkyrkan i november 1942 – försökte agera mot är precis samma människoförakt och hatiska ideologier som kommer att marschera fram till Bokmässan i september i år. Vi måste påminna oss de människor som där och då formulerade sitt svar och sitt motspråk. Annars står vi tomhänta. Självt tror jag att Kerstin Ekman har rätt när hon skriver:

Under århundradena har vi långsamt erövrat en humanism i vårt land. Ibland är den skymd, ibland djupt nergrävd. Men den finns där som en guldreserv. Den har kommit i dagen under tider då många sinnen infekterats av obehagliga och farliga ideologier. Under andra världskriget tog familjer emot judiska flyktingar. Barn som tvingats lämna sina föräldrar under finska vinterkriget fick komma hit. Överlevande från koncentrationslägren kom till oss i Röda korsets vita bussar. Tyska ruinbarn, som de kallades, fick bo och gå i skola här efter krigsslutet. Till och med undernärda barn från det isolerade Västberlin fick under det kalla kriget hem här hos oss.

Nu har vi blivit fler och fler som inte längre vill tiga och gå undan när de orubbliga lägger ut texten. Hädanefter kommer vi att höras. Vi är många och vi vill verka för att humanism och medmänsklighet i en mycket mörk och svår tid ska komma upp i dagsljuset.⁴³

Yttrandefriheten är central i demokratin av en särskild anledning. Nämligen att allas erfarenheter är viktiga och har rätt att höras om vi ska förstå det som pågår runt omkring oss. De som vill göra skillnad på människor och bortdefiniera en del av oss som mindre mänskliga har redan markerat sin avsky mot det som är yttrandefrihetens fundament: den är oupplösligt förenad med tron på allas lika värde.

Därför är yttrandefriheten för fascister och för andra totalitära grupper bara ett medel – men ett mål i sig för demokraten. Det finns inget sätt att snacka sig runt den saken.

Uppsala i september 2017

Ola Larsmo

Så tvättades rasismen ren från ordet ras

Ibland uppstår nya ord. Någon konstruerar ett begrepp, andra finner det användbart och så sprider det sig, expanderar, korsar språkgränser och blir del av det allmänna samtalet. Man kan kalla det succé, man kan kalla det trojansk häst; det handlar om etnopluralism.

Ordet – som nått den breda allmänheten i samband med debatterna om tidningen *Nya Tiderns* närvaro på Bokmässan i Göteborg – har på trettio år blivit en central och avgörande del av dagens europeiska högerextremism.

Fram till hösten 2016 var det få som kände till *Nya Tider*, och ännu färre som läst tidningen trots att den stod i centrum för debatten kring Bokmässan. Först efter månader av debatt gjordes en journalistisk granskning av dess innehåll, när SVT:s *Kulturnyheter* gick igenom 200 artiklar, publicerade under hösten 2016, och kunde sätta ljuset på återkommande teman. Homofobi är ett av dem. Ett annat är etnopluralism.

Det är ett klumpigt ord som ändå öppnar nästan poetiska sidor hos etnopluralisterna när de ska förklara. De

säger: Mångfald. Låt tusen blommor blomma. En värld av oförstörda samhällen som pågår parallellt. Antirasism.

I SVT *Kulturnyheter*ns intervju med *Nya Tidens* chefredaktör Vavra Suk, från maj 2017, förklarar han begreppet:

– Det är en princip om att alla folk borde ha rätt till ett eget land, för att få en värld med många olika kulturer med den rikedom som världen faktiskt besitter. I stället för att blanda ihop alla i ett enda land. Det tycker jag är fel.

Han representerar visserligen bara en liten extremblaska, men det är lika bra att vi vänjer oss vid själva tankegången. Etnopluralismens idé lever, den finns i kretsar som kan få avgörande inflytande i riksdag och regering efter nästa val och spelar en roll i hela Europa. I danska tidningen *Weekendavisen* citerades nyligen en av cheferna för *Verfassungsschutz*, den tyska myndighet som bekämpar högerextremism. Han sa att myndigheten håller ett skarpt öga på vissa högerextrema organisationer i Tyskland med »etnopluralistiska positioner« som en avgörande del av deras ideologi.

Etnopluralism alltså. Let's go.

Man kan börja i den danska staden Odense, där professor emeritus Henning Eichberg dog i våras, sörjd av sina universitetskollegor och adepter inom både idrottsrörelsen och vänstern. I nekrologen som lades ut på Suddansk universitets hemsida står att »få har som Henning Eichberg satt ett så avgörande avtryck på den kulturella och samhällsvetenskapliga idrottsforskningen både internationellt

och i Danmark«. De skriver att han föddes i Schlesien men lämnade DDR för Hamburg, och senare invandrade till Danmark. Där står ingenting om hans verksamhet fram till 40 års ålder och inget alls om etnopluralism. Ändå är begreppet hans skapelse.

Eichberg var starkt influerad av Per Engdahl – den svenska fascistledaren som under två decennier utgjorde en avgörande länk för att nazismen och fascismens idéer kunde överleva det andra världskriget och transformeras till dagens högerextremism.

Efter några år av underjordiskt nätverkande organiserade Per Engdahl en kongress i Malmö 1951, där Europas nazister och fascister grundade Malmörörelsen. Den brittiske fascistledaren Oswald Mosley, belgiska Vlaams Blok, den italienska rörelsen MSI (som förde Mussolinis idéer vidare), de ungerska pilkorsarna, tyska Hitlertrogna nazister, holländska, schweiziska, danska och norska nazister deltog, precis som franska fascister ... alla gick in i Malmörörelsen. Per Engdahl ingick i ledningen. Hans bok, *Västerlandets förnyelse*, blev rörelsens huvudbok och i anslutning till kongressen grundades en månadstidning för att föra ut ideologin. Per Engdahl satt i redaktionsrådet.

Tidningens namn, *Nation Europa*, hämtades från Oswald Mosleys vision om ett vitt Europa, fritt från »främmande raselement« (då åsyftades afrikaner och judar) och fritt från demokrati. Europa skulle försörjas av de afrikanska kolonierna, där apartheidsystemet skulle råda. Enligt

brittisk säkerhetstjänst 1951 hade *Nation Europa* »alla förutsättningar att bli det farligaste stycket nyfascistisk propaganda efter krigsslutet«. Under chefredaktören, den före detta Waffen SS-mannen Arthur Erhardts, ledning var tidningen rasistisk, antisemitisk och drevs av en önskan att tvätta Tyskland rent från folkmordet på de europeiska judarna. Förintelseförnekande, alltså.

Det är här den tjugoårige Henning Eichberg kommer in.

Under tidigt 60-tal kom han i kontakt med *Nation Europas* chefredaktör Arthur Erhardt. En nära vänskap uppstod, ett mentorskap, och Eichberg skrev i tidningen från 1961 till 1974. Dessutom skrev han radikala texter om nationalism och identitet, under minst tre pseudonymer, i andra högerextrema tidningar.

Mitt under Europas pågående vänstervåg var Henning Eichberg en del av grundandet av *Neue Rechte*, efterkrigstidens extremhöger i Tyskland. Sedan blir han vän med fransmannen Alain de Benoist, som grundade den franska motsvarigheten *Nouvelle droite* i slutet av 60-talet. Och som en del i det, skapade Henning Eichberg begreppet etnopluralism 1973.

Utgångspunkten för etnopluralismen är att betrakta »folk« som kollektiva organismer med en nedärvd essens och kultur, och att dessa »folk« inte blandas med varandra.

Henning Eichberg ville förnya högerextremismen, han fann de gamla nazisterna på defensiven efter andra världskriget. Tillsammans med Alain de Benoist utvecklade han

Malmörörelsens tankar om ett vitt Europa som måste försvara sig. Studentupprorets tid påverkade dem båda, och de sammanförde vänsters antikoloniala idéer med högerradikala tankarna om »folk« med rätt till självbestämmande. Enligt den tyske författaren Clemens Heni, som gav ut en bok i ämnet för några år sedan, inspirerades Eichberg av de olika rörelser som utifrån en etnisk identitet krävde självständighet, som ETA i Baskien och IRA i Nordirland. Antiliberalism och nationalism flöt ihop.

I begreppet etnopluralism fullföljs också Malmörörelsens retoriska förändring – från ras till kultur. Ordet ras var omöjligt att använda efter folkmordet på Europas judar. Därför måste det bytas ut. Det vanligaste ersättningsordet blev, som alla vet, kultur. Ett annat blev etnicitet. Och detta blev den magiska formeln som skapade en rasism utan ras. Som Maurice Bardèche, en av Malmörörelsens ledare, konstaterade på 60-talet: att ersätta ras med kultur gjorde det möjligt för högerrörelser att framföra rasistiska idéer och ändå kalla sig antirasister.

Testa gärna. Etnopluralister blir kränkta om de kallas rasister. De säger tvärtom; mångfald et cetera. Det hela handlar om att inte blanda. En reservattanke, en idé om slutna rum, om slutna grupperingar. Motsatsen till individens rätt i förhållande till kollektivet, motsatsen till den liberala grundidén om universalitet: att var och en av oss har rättigheter och skyldigheter som gäller för alla människor oavsett land, kultur eller andra omständigheter som

hudfärg, kön, sexuell identitet, språk, religion, politisk uppfattning eller social ställning.

2007 förklarade Henning Eichberg att han skapat begreppet etnopluralism för att avvisa det moderna västliga industrisamhället som byggts upp efter kriget, som utgick från idén om universalitet och individens rätt i förhållande till kollektivet. I mitten av 70-talet ledde han en politisk rörelse med mottot »Etnopluralism istället för universalism«.

Det är också en uttalad ambition hos efterkrigstidens högerextremism att motverka mänskliga rättigheter. Nationens självständighet och »bevarande« går först.

Hur gick det för privatpersonen Henning Eichberg?

På 70-talet protesterade hans studenter på universitetet i Stuttgart mot att ha en nazist till lärare. Han deklarerade att han brutit med högerextremismen men fortsatte i själva verket att skriva under pseudonym för nazistiska tidskrifter, bland annat utgivna i Argentina. Han var djupt engagerad i den gryende miljörörelsen, rädd för vad han såg som en hotande ekologisk katastrof, och följaktligen var Henning Eichberg en av grundarna till partiet De Grönas första avdelning i Baden-Württemberg 1980. Men sedan lockades han till Danmark. Han fick möjlighet att bygga upp dansk idrottsforskning på universitetet i Odense, där han till slut blev professor. Och han blev aktiv medlem inom SF, det danska socialistiska partiet. Möjligen ändrade han politisk inriktning, men kärnan i hans hållning – att

kollektiva identiteter ska ha rätt att bevaras, vara olika och inte blandas – gick till synes friktionslöst in i den nya omgivningen.

I 1998 slog den tyske statsvetaren och extremistforskaren Michael Minkenberg fast att »etnopluralism är bara pluralistisk och liberal på ytan. Globalt sett förutsätter den etnisk segregation utifrån geografiska gränser. En världsomspännande apartheid.«

I Sverige hade Nationaldemokraterna (partiet upplöstes 2014) tagit till sig de etnopluralistiska idéerna och infogat dem i sina stadgar. I den statliga utredningen »Utredningen om ett effektivare arbete mot främlingsfientlighets« slutbetänkande *Främlingsfienden inom oss* från 2012, anfördes att Sverigedemokraterna ger uttryck för en etnopluralistisk hållning.

Henning Eichberg dog i april 2017, men hans begrepp lever vidare: etnopluralism istället för universalism.

*Elisabeth Åsbrink,
ordförande Svenska PEN*

Noter

1. Ur Svanberg/Tydén: *Sverige och Förintelsen* (Arena förlag 1997), s. 258–259.
2. Paul Levine: *From Indifference to Activism* (Acta Universitatis Upsaliensis 1996) s. 149.
3. GP 29/9 2016.
4. T.ex. UNT 29/4 2007, <http://www.unt.se/nyheter/uppsala/nationaldemokrater-satsar-i-uppsala-428124.aspx>.
5. Ur Nationaldemokraternas principprogram: »Begränsa inflyttandet av främmande kulturer i Sverige, särskilt sådana vars uppfattningar går stick i stäv med det traditionellt svenska. Prioritera sunda ideal i offentliga sammanhang som visar upp eftersträvansvärda och livsbejakande egenskaper. Begränsa offentlig exponering av nedbrytande eller degenererande inslag såsom glorifieringen av perversioner, sjuk konst och framhäandet av amerikansk ghettokultur. Upplys om och motverka de globala maktstrukturerna i världen som arbetar för att förinta de olika ländernas kulturer och ersätta dem med en konsumtionskultur.« Arkiverad kopia av ND:s program finns här: <https://web.archive.org/web/20100817202338/http://www.nd.se/principprogram/default.asp#06>.
6. <https://web.archive.org/web/20110928235944/http://sannahill.wordpress.com/80/2011/09/24/pa-plats-forbundet-nationell-ungdom-lanseras-nu/>.
7. En granskning av Nordisk ungdoms koppling till nazism och antisemitism finns i Svenska Kommitténs mot Antisemitism nyhetsbrev mars 2016.

8. T.ex. 30/10 2016, 22/3 2017. Sjunnesson har nu medarbetaradress hos *Nya Tider*: jan.sjunnesson@nyatider.nu.
9. <https://www.nyatider.nu/vaccin-uppvager-riskerna-nyttan/>.
10. <https://www.nyatider.nu/hundratals-sjuka-av-vaccin/>.
11. En konspirationsteori som gör gällande att onda makter förgiftar oss med utsläpp som ser ut som kondensstrimmor från flygplan.
12. <http://www.vof.se/blogg/pseudovetenskap-nya-tider-bokmassan-2016/>.
13. Det finns också en gammal tradition hos äldre högerextrema organisationer att lägga sig nära sådana »alternativa« subkulturer, vilket blev synligt t.ex. hos närradiostationen »Öppet forum«, verksam på åttio- och nittioalet, eller i skrifter som »Vad TT ej låter oss veta« från 1940.
14. http://expo.se/2017/mannen-bakom-hatkampanj-mot-journalister-sprider-judehat-och-hyllar-nazister_7301.html.
15. 2001 dömd till 11 års fängelse av internationella krigsförbrytartribunalen för krigsförbrytelser i samband med inbördeskriget i Ex-Jugoslavien.
16. <https://www.nyatider.nu/upploppen-i-charlotte-vad-svensk-massmedia-doljer-och-ljuger-om/>.
17. *Nya Tider* nr 21 2015.
18. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:oAc8RTsSw4UJ:https://www.nordfront.se/nya-tider-intervjuade-paroberg-och-par-sjogren.smr+%&cd=3&hl=sv&ct=clnk&gl=se>.
19. Svenska Kommitténs mot Antisemitism nyhetsbrev 29 mars 2016. Kent Ekeroth intervjuas i *Nya Tidens* webb-tv, <https://www.youtube.com/watch?v=5OK4hj-2epY>.
20. Ett illustrativt exempel är återgivningen av en nyhet från RT (tidigare Russia Today) om ett läckt telefonsamtal mellan de ukrainska politikerna Nestor Shufrych och Julia Tymosjenko i samband med den ryska annekteringen av Krim. Shufrych återger ett samtal där någon för honom beskrivit ryssarna som utstötta. *Nya Tider* (17/2014) förfalskar citatet så att ryssarna istället pekats ut som »gogjer« (dvs. icke-judar), en term som ofta används i antisemitisk propaganda för att framställa judar som fientliga mot icke-judar.
21. »Internationalen – röda terrorns kampsång«, *Nya Tider* 19/2013.

- Lina medverkar även i nummer 23/2013 och 51/2013, intervjuas i 20/2013 och hans konspirationsteoretiska film »Illusionernas labyrint« får en hyllningsrecension i nr 32/2016.
22. <https://www.sjf.se/nyheter/201606/ledarskribenter-mest-utsatta-for-hot>.
 23. <https://www.msb.se/sv/Produkter--tjanster/Publikationer/Publikationer-fran-MSB/Mediebranschen-2016-hot-risker-och-sarbarheter-/>.
 24. <http://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2016/04/Hotad-kultur.pdf>.
 25. http://expo.se/2017/nya-tider-redaktor-i-hatkampanj-mot-journalister_7290.html.
 26. <https://www.nyatider.nu/hembesok-en-acceptabel-journalistisk-metod/>.
 27. <http://www.expressen.se/kultur/bonnierforlagen-vi-vill-inte-ha-nya-tider-pa-bokmassan/>.
 28. <http://www.expressen.se/kultur/viktigt-att-inte-lata-sig-utpressas/>.
 29. <http://svenskamassan.se/site/uploads/%C3%85sredovisning-Svenska-M%C3%A4ssan-Stiftelse-2015-2.pdf>.
 30. Se <https://bokmassan.se/for-besokare/om-bokmassan/historik/>.
 31. »Alla begär ordet«, av Torbjörn Elensky, *Axess* nr 1/2017.
 32. DN 12/12 2016.
 33. Se t.ex. Pressens opinionsnämnds sida www.po.se/regler/press-etiska-regler.
 34. Karl Popper: *The Open Society and Its Enemies vol. 1* (1945), Chantal Mouffe: *The Paradox of Democracy* (2000).
 35. Dagens Nyheter 18/4 2017 <http://www.dn.se/kultur-noje/bokforlag-kritiserar-bokmassan-for-nya-tiders-medverkan/>.
 36. PENS Charter: http://www.svenskapen.se/index.php?option=com_content&view=article&id=199&Itemid=41.
 37. Åklagarmyndighetens hemsida <https://www.aklagare.se/ordlista/h/hets-mot-folkgrupp/>.
 38. Här citerad utifrån Holger Ahlenius översättning (Bonniers 1948). Den nya utgåvan ges ut av Korpens förlag, med ett förord av Sartres adoptivdotter Arlette Elkaïm-Sartre, som diskuterar Sartres bitvis bristfälliga kunskaper om judendomen.

39. LTI: tredje rikets språk: [lingua Tertii imperii]: en filologs anteckningsbok. Övers från tyskan Tommy Andersson. Glänta 2006.
40. Albert Bonniers förlag, 2017, övers. Margareta Eklöf.
41. Snyder kapitel fyra: »Take responsibility for the face of the world.«
42. Snyder kapitel tio: »Believe in truth.«
43. DN 6/9 2015.

